

“Pārskats par ūdensaimniecību Latvijā” 1998. gads

1. IEVADS

Sistemātiska vides politikas plānošana Latvijā sākās 1994. gadā, kad tika uzrakstīta Vides aizsardzības politikas plāna (VAPP) pirmā versija. 1995. gada aprīlī Ministru kabinets apstiprināja VAPP-u kā pamatdokumentu, kurš nosaka politikas mērķus un principus, kā arī apraksta un analizē prioritārās vides problēmas. 1996. gadā tika izstrādāta Vides aizsardzības rīcības programma (VARP), kas apkopo nepieciešamās darbības, lai risinātu Vides aizsardzības politikas plānā definētās prioritārās vides problēmas. Abos minētajos dokumentos gan piesārņojuma samazināšana, gan ūdens kvalitātes uzlabošana noteikta kā vides aizsardzības prioritāte Latvijā.

Lai izpildītu saistības, kuras Latvija uzņēmusies, parakstot Baltijas jūras vides aizsardzības konvenciju (Helsinku konvenciju), 90-to gadu vidū tika uzsākti projekti Rīgā, Liepājā un Daugavpilī, jo visas trīs pilsētas ir Helsinku komisijas (HELKOM) izstrādātās Baltijas jūras vides rīcības programmas "karstie punkti".

Lai risinātu ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas problēmas mazās un vidējās Latvijas pilsētās tika izstrādāta Programma 800+ (Latvijas apdzīvoto vietu ūdenssaimniecības attīstība).

Balstoties uz inventarizācijas datiem, tika izstrādāta stratēģija Programmas ieviešanai, kura tika akceptēta Ministru Kabineta sēdē 1997. gada 14. janvārī.

Šīs stratēģijas ieviešanai tika izveidota Programmas koordinācijas vienība, kura ietilpst valsts bezpeļņas uzņēmuma "Vides projekti" sastāvā.

2. Programma 800+

Programma 800+ sastāv no četrām sekojošām stadijām:

- esošās situācijas inventarizācija un tās rezultātu atspoguļojums datu bāzē;
- ūdenssaimniecības atjaunošanas un attīstības stratēģijas izstrāde Latvijas mazpilsētām;
- prioritāro investīciju un demonstrācijas projektu identifikācija un finansēšanas modeļa, kā arī nepieciešamo investīciju programmas izstrāde;
- programmas realizācija.

Pirmās trīs programmas fāzes ES *Phare* projekta ietvaros bija pabeigtas 1996. gada septembrī.

Pašlaik notiek programmas ceturtais fāzes realizācija, kas turpināsies līdz 2010. gadam.

2.1. Inventarizācija

Pirmais solis programmas ieviešanā bija notekūdeņu attīrīšanas ietaišu inventarizācija. Inventarizācijas gaitā iegūtie dati liecināja par vispārējo situāciju ūdens sektora jomā Latvijā. Balstoties uz šo informāciju, kā arī izpēti, kuru papildus veica ūdens apgādes, notekūdeņu attīrīšanas un institucionālās attīstības speciālisti, tika izstrādāts ziņojums par investīciju stratēģiju.

2.2. Stratēģija

Stratēģijas galvenie mērķi ir sekojoši:

uzlabot ūdens kvalitāti Baltijas jūrā, t.sk. Rīgas jūras līcī, kā arī citās notekūdeņu izlaides vietās, samazinot piesārņojuma slodzi, kas rodas no neattīrītu vai nepietiekami attīrītu notekūdeņu izlaides;

- uzlabot ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas sistēmas;
- noteikt stratēģiju notekūdeņu attīrīšanas ietaišu tehnisko projektu izstrādei, ņemot vērā alternatīvo tehnoloģiju iespējas, lai pielietotu ekonomiski izdevīgāko risinājumu;
- identificēt prioritāros investīciju projektus, kuri jāiekļauj Valsts investīciju programmā;
- nodrošināt stratēģijas atbilstību valsts prioritātēm, ilgtspējību un tās ieviešanas koordinēšanu;
- paaugstināt vides apsaimniekošanas iespējas Latvijā;
- noteikt labākos risinājumus institucionālo pārvaldes shēmu izveidošanai;
- noteikt un attīstīt jaunus likumdošanas un ekonomiskos līdzekļus ūdens apgādes un notekūdeņu sistēmu apsaimniekošanai, tai skaitā - izveidot monitoringa sistēmu;
- identificēt ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas projektu ieviešanai nepieciešamo finansējumu un resursus.

Stratēģijas izstrādē tika ņemts vērā arī sekojošais:

a) Vides aizsardzības politikas plānā definētā nacionālā stratēģija, kura nosaka sekojošas prioritātes:

- nopietni draudi cilvēka veselībai, piemēram, sliktā dzeramā ūdens kvalitāte;
- neatgriezeniskas izmaiņas ekosistēmās, kuras izsauc, piemēram, ūdens ekosistēmu eitrofikācija un degradācija, kā arī pārrobežu piesārņojums, kas samazina bioloģisko daudzveidību, degradē ainavas u.tml.;
- Latvijas starptautiskās saistības uzlabot vides kvalitāti, piem., HELKOM rekomendācijas un ES norādījumi;

b) Valsts investīciju programma, no kuras sekojoši aspekti tika ņemti vērā:

- esošo ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas sistēmu, un infrastruktūras saglabāšana un tās darbības uzlabošana;
- jaunu ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas iekārtu celtniecība vietās, kur sliktā vides kvalitāte stipri ietekmē cilvēku veselību;
- ūdens kvalitātes un apsaimniekošanas monitoringa un informācijas sistēmas attīstība.

Stratēģijas izstrādes laikā tika veikts sekojošais:

- aplūkotas citu valstu stratēģijas un izvērtēta to pielietojamība Latvijā;
- apskatīts notekūdeņus saņemošo Latvijas ūdenstilpju stāvoklis (gan attiecībā uz esošo situāciju, gan nākotnē paredzamo);
- pārskatītas notekūdeņu attīrīšanas un dūņu izmantošanas metodes pašlaik un to uzlabošanas iespējas nākotnē;
- pārskatītas ūdens apgādes sistēmas pašlaik un to uzlabošanas iespējas nākotnē;
- apskatīti institucionālie aspekti gan valsts, gan reģionālajā līmenī;
- rīkoti semināri, lai uzklautu un apspriestu visu ieinteresēto pušu viedokļus;
- izveidota datu bāze par ūdens apgādi un notekūdeņu attīrīšanas iekārtām.

Stratēģija nosaka galvenās darbības, kas nepieciešamas ūdens sektora uzlabošanai līdz 2010. gadam, respektīvi, jā sagatavo un jārealizē sekojoši projekti:

- tehniskie projekti dzeramā ūdens kvalitātes uzlabošanai, notekūdeņu savākšanai un attīrīšanai;
- institucionālās stiprināšanas projekti;
- reģionālās ūdens apsaimniekošanas, tai skaitā integrēto upes baseina apsaimniekošanas, plānu izstrāde;
- pilotprojekti jeb demonstrācijas projekti mazākām apdzīvotajām vietām, kuras nevar atļauties pilna apjoma projektus.

2.3. Prioritātes

Balstoties uz inventarizācijas laikā iegūto informāciju, investīciju stratēģijas izstrādes gaitā tika veikta caurskatīšana jeb skrīnings, kura rezultātā pašvaldības tika sarindotas prioritārā kārtībā, pēc to nepieciešamības un steidzamības realizēt ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas projektus. Izveidotās datu bāzes dati tiek regulāri atjaunoti.

Nosakot prioritāros projektus, pirmo sarindošanu prioritārā kārtībā veic Reģionālajās vides pārvaldēs (RVP). Balstoties uz visu Latvijas RVP informāciju, tālāko prioritizēšanu veic Programmas 800+ ieviešanas vienība.

Jāatzīmē, ka pašvaldībai pašai jābūt gatavai pildīt vairākus nosacījumus. Priekšnoteikumi projekta uzsākšanai parasti ir sekojoši:

- visu pieejamo resursu mobilizācija un kopfinansējums, kas veidojas no pašvaldību budžeta (vismaz 10% - 30% no kopējām projekta izmaksām), valsts budžeta, ārvalstu aizdevuma ar atvieglotiem atmaksāšanas noteikumiem un neatmaksājamās palīdzības līdzekļu daļām;
- pilsētas domes gatavība ņemt aizdevumu ar atvieglotiem atmaksāšanas noteikumiem projekta realizācijai, kā arī garantēt tā atmaksāšanu un realizēt adekvātu tarifu politiku, lai nodrošinātu aizdevuma atmaksāšanu un nepieciešamos uzturēšanas un attīstības izdevumus;
- pašvaldības gatavība veikt institucionālas reformas konkrētajā sektorā, lai nodrošinātu projekta rezultātu ilgtspēju (uzņēmuma reorganizācija utt.);
- vietējo institūciju gatavība piedalīties projekta sagatavošanas un vadības finansēšanā (10% no izmaksām) un vietējo amatpersonu un speciālistu iesaistīšanās projekta realizācijas dažādos etapos;
- pilsētas domes, kā projekta klienta, apņemšanās nodrošināt projekta vadību.

Projekta realizācija var sākties tikai pēc pilsētas domes rakstiska apstiprinājuma saņemšanas par minēto nosacījumu pieņemamību.

2.4. Ieviešana

ES *Phare* programmas finansētā projekta ietvaros 1996. gadā bija pabeigtas *Programmas 800+* pirmās trīs fāzes. Pašlaik noris programmas 4. fāzes realizācija, kas turpināsies līdz 2010. gadam.

Lai palīdzētu pašvaldībām realizēt ūdenssaimniecības attīstības projektus (pēc likuma "Par pašvaldībām" pašvaldības ir atbildīgas par ūdenssaimniecību savā teritorijā), tika izveidota Programmas koordinācijas vienība, kura ietilpst valsts bezpeļņas uzņēmuma "Vides projekti" sastāvā. Programmas koordinācijas vienība, strādājot ciešā sadarbībā ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju un Reģionālajām vides pārvaldēm, sniedz palīdzību pašvaldībām visā projekta ciklā. Tuvākajā nākotnē ir paredzēts izveidot vairākas reģionālas projektu koordinācijas vienības.

3. Ūdens kvalitātes mērķi

3.1. Īstermiņa

Pašlaik Latvijas likumdošanā tiek iestrādātas triju ES direktīvu prasības attiecībā uz virszemes ūdeņu kvalitāti. Attiecīgās direktīvas ir sekojošas:

- Direktīva par saldūdens zivīm (78/659/EEC), kas nosaka virszemes ūdeņu kvalitātes standartus lašveidīgajām un karpveidīgajām zivīm;
- Direktīva par peldūdeņiem (76/160/EEC), kas nosaka virszemes ūdeņu kvalitātes standartus peldvietām;
- Direktīva par virszemes ūdeņiem, kas paredzēti dzeramā ūdens ņemšanai (75/440/EEC), kas nosaka virszemes ūdeņu kvalitātes standartus trijām dažādām virszemes ūdeņu klasēm, kuras izmanto dzeramā ūdens ieguvei.

Bez tam, Latvijas likumdošanā tiek iestrādātas prasības, kas noteiktas ES Direktīvā par dzeramo ūdeni (80/778/EEC), kur noteikta iedzīvotāju patēriņam piegādātā dzeramā ūdens kvalitāte.

3.2. Ilgtermiņa

Ilgākā termiņā Latvijai jāievieš sekojošas prasības:

- Direktīva par pilsētu notekūdeņu attīrīšanu (91/271/EEC);
- Direktīva par bīstamajām vielām (86/280/EEC);
- Direktīva par pazemes ūdeņu aizsardzību (80/68/EEC);
- Prasības attiecībā uz augsnes aizsardzību, ja notekūdeņu dūņas tiek izmantotas lauksaimniecībā;
- Direktīva par integrētā piesārņojuma samazināšanu un kontroli.

Aktuālākās no augšminētajām direktīvām Latvijā ir *Direktīva par pilsētu notekūdeņu attīrīšanu* un *Direktīva par dzeramo ūdeni*. Direktīvās noteikti standarti, kādai jābūt ūdens un notekūdeņu kvalitātei, kā arī noteikts laiks šo prasību izpildei. Ūdenstilpes, kurās tiek novadīti notekūdeņi, tiek iedalītas vairākās kategorijās:

- 'normāli' virszemes ūdeņi (t.i., ūdeņi, kuri neietilpst nevienā no divām apakšminētajām kategorijām), kurus, savukārt, iedala saldūdeņos, estuāra ūdeņos un piekrastes ūdeņos;
- 'jūtīgi' virszemes ūdeņi (t.i., ūdeņi, kuri pakļauti ievērojamai piesārņošanai), kurus arī iedala saldūdeņos, estuāra ūdeņos un piekrastes ūdeņos;
- 'mazāk jutīgi' virszemes ūdeņi (t.i., ūdeņi, kuriem risks tikt piesārņotiem ir mazs), kurus, iedala estuāra ūdeņos un piekrastes ūdeņos (kategorija 'saldūdeņi' iztrūkst, jo saldūdeņi nevar tikt uzskatīti kā mazāk jutīgi).

Atkarībā no notekūdeņu izvadīšanas vietas, piesārņojuma maksimāli pieļaujamā koncentrācija var būt atšķirīga.

4. Pašreizējā situācija

Latvijā ir 75 apdzīvotās vietas, kurās iedzīvotāju skaits pārsniedz 2000. Tajās dzīvo 70% visu Latvijas iedzīvotāju. Līdz 2010. gadam ir paredzēts uzlabot, atjaunot vai konstruēt jaunas notekūdeņu attīrīšanas sistēmas šajās pilsētās.

1. tabula.

Pašreizējais stāvoklis ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas projektu realizācijā (1998.g. augusts)

Nr.	Pilsēta	Iedzīvotāju skaits	Projekta fāze			
			Ierosināts	Pirmsprojekta izpēte	Ieviešana	Pabeigts
1.	Rīga	815,851				
2.	Daugavpils	117,502				
3.	Liepāja	97,278				NAI I fāze
4.	Jelgava	70,962				
5.	Jūrmala	58,977				Kolektors
6.	Ventspils	46,564				
7.	Rēzekne	41,464				
8.	Valmiera	28,721				
9.	Jēkabpils	28,473				
10.	Ogre	27,915				
11.	Salaspils	20,430				
12.	Cēsis	19,705				NAI I fāze
13.	Tukums	19,530				
14.	Kuldīga	13,530				
15.	Olaine	13,035				
16.	Talsi	12,841				
17.	Dobele	12,765				
18.	Saldus	12,456				
19.	Krāslava	12,145				
20.	Ludza	11,440				
21.	Līvāni	10,982				
22.	Sigulda	10,870				
23.	Bauska	10,772				
24.	Alūksne	9,954				
25.	Aizkraukle	9,888				
26.	Gulbene	9,800				
27.	Madona	9,762				NAI I fāze
28.	Limbaži	9,522				
29.	Balvi	9,392				
30.	Preiļi	9,213				
31.	Ādaži	8,152				
32.	Valka	7,102				
33.	Lielvārde	7,066				

34.	Kandava	6,819				
35.	Aizpute	6,082				
36.	Smiltene	5,915				
37.	Saulkrasti	5,694				
38.	Ķekava	5,572				
39.	Brocēni	4,927				
40.	Baldone	4,901				
41.	Grobiņa	4,625				
42.	Viļāni	4,495				
43.	Baloži	4,336				
44.	Skrunda	4,306				
45.	Pļaviņas	4,145				
46.	Vangaži	4,060				
47.	Auce	4,016				
48.	Rūjiena	3,849				
49.	Ikšķile	3,805				
50.	Salacgrīva	3,675				
51.	Cesvaine	3,506				
52.	Dagda	3,291				
53.	Ilūkste	3,194				
54.	Viesīte	3,177				
55.	Priekule	3,139				
56.	Ķegums	2,954				
57.	Roja	2,981				
58.	Kārsava	2,840				
59.	Mazsalaca	2,812				
60.	Kalneciems	2,730				
61.	Valdemārpils	2,670				
62.	Varakļāni	2,566				
63.	Ugāle	2,556				
64.	Staicele	2,228				
65.	Zilupe	2,219				
66.	Lubāna	2,167				
67.	Jaunjelgava	2,156				
68.	Ape	2,148				
69.	Mālpils	2,133				
70.	Strenči	2,124				NAI I fāze
71.	Aknīste	2,112				
72.	Stende	2,070				
73.	Ranka	2,025				
74.	Viļaka	2,025				
75.	Ainaži	2,008				

Projekti ūdens sektorā ietver sekojošus komponentus:

- ūdens apgāde;
- notekūdeņu attīrīšana;
- institucionālā stiprināšana;
- apmācības.

Analizējot veiktās izpētes datus, ir skaidrs, ka prioritātes katrā līmenī ne vienmēr ir vienas un tās pašas: piemēram, galvenais mērķis starptautiskajā un valsts līmenī ir uzlabot ūdens kvalitāti Baltijas jūrā, bet pašvaldībām šī nav augstākā prioritāte salīdzinājumā ar pakalpojumu sniegšanas kvalitātes paaugstināšanu iedzīvotājiem. Institucionālā stiprināšana un personāla apmācības projektos iekļautas, lai palielinātu ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas pakalpojumus sniedzošo uzņēmumu efektivitāti un finansiālo dzīvotspēju.

Kopējais Latvijas iedzīvotāju skaits ir 2 479 870, no kuriem 70 % (1 725 692) dzīvo pilsētās ar iedzīvotāju skaitu virs 2 000.

Trijās lielākajās Latvijas pilsētās - Rīgā, Daugavpilī un Liepājā kopā dzīvo 1 030 631 iedzīvotāju, kas ir 42% no visiem Latvijas iedzīvotājiem jeb 60% no iedzīvotājiem, kas dzīvo pilsētās ar iedzīvotāju skaitu virs 2000. Ņemot vērā faktu, ka lielāko slodzi notekūdeņu ziņā rada lielās pilsētas, 90-to gadu vidū tika uzsākti projekti šajās trijās pilsētās, kas HELKOM Baltijas jūras vides aizsardzības rīcības programmā definēti kā "karstie punkti". Šos lielos projektus plānots pabeigt 2000. gadā. Pārējās pilsētās, kur nepieciešama notekūdeņu attīrīšanas iekārtu celtniecība vai rekonstrukcija, paredzēts to veikt līdz 2010. gada beigām.

Pašreizējais projektu stāvoklis parādīts 2. tabulā un 1. attēlā.

2. tabula.

Ūdensapgāde un notekūdeņu attīrīšana pilsētās ar iedzīvotāju skaitu virs 2 tūkstošiem 1998.gads

Pilsētas lielums (pēc iedz.sk.)	Pilsētu skaits	Iedzīvotāju skaits (1997)	% no visa Latvijas iedzīvotāju skaita	Projekta fāze*
>50 000	5	1 160 570	47	3 pašlaik tiek ieviesti 1 pirmsprojekta izpēte 1 ierosināts
15 000- 50 000	8	232 802	9	3 pašlaik tiek ieviesti 2 pirmsprojekta izpētes 3 ierosināti
PAVISAM virs 15 000	13	1 393 372	56	6 pašlaik tiek ieviesti 3 pirmsprojekta izpētes 4 ierosināti
10 000 – 15 000	10	120 836	5	7 pašlaik tiek ieviesti 1 pirmsprojekta izpēte 1 ierosināts
2 000 – 10 000	46	211 484	9	2 pabeigti 13 pašlaik tiek ieviesti 10 pirmsprojekta izpētes 6 ierosināti
KOPĀ (virs 2 000)	69	1 725 692	70	2 pabeigti 26 pašlaik tiek ieviesti 14 pirmsprojekta izpētes 11 ierosināti

Latvijā ir **2 479 870** iedzīvotāju, no kuriem ap 70 % (**1 725 692**) dzīvo pilsētās, kuru iedzīvotāju skaits ir virs 2 tūkstošiem.

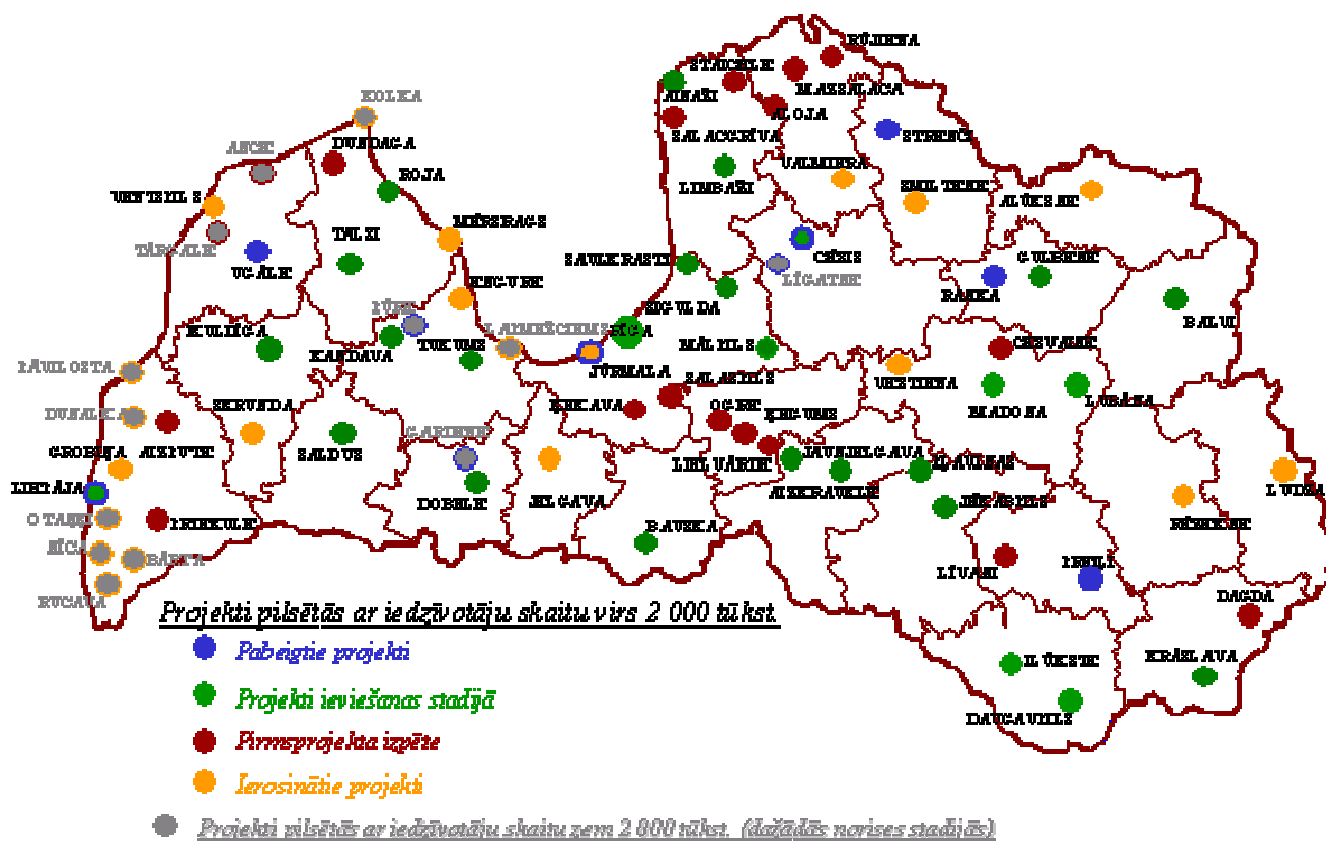
3. tabula.

Pašreizējais stāvoklis projektu ieviešanā pilsētās ar iedzīvotāju skaitu virs 2000 (kopsavilkums)

Fāze	Pilsētu skaits	Iedzīvotāju skaits	% no iedzīvotājiem, kas dzīvo pilsētās ar iedz. sk. virs 2000
Pabeigti vai pašlaik notiek	28	1 260 953	73
Izvērtēšana vai sagatavošana	14	179 272	10
Ierosināti	11	216 549	13
Kopā	53	1 656 774	96

Kopumā projekti 53 pilsētās (66 % visu Latvijas iedzīvotāju, t.i., 96 % iedzīvotāju, kas dzīvo pilsētās ar iedzīvotāju skaitu virs 2000) tiks realizēti līdz 2005. gadam, pārējās pilsētās projekti tiks pabeigti līdz 2010. gadam.

1. Attēls. Ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas projekti Latvijā

5. Atbilstība ES direktīvu prasībām

5.1. Izmaksas

Lai panāktu atbilstību kvalitatīvajām prasībām, kas noteiktas ES direktīvās par pilsētu notekūdeņiem un dzeramo ūdeni, Latvijas apdzīvoto vietu ūdens sektorā nepieciešami ļoti lieli ieguldījumi.

Ir vairāki aptuveni aprēķini, cik varētu izmaksāt šo direktīvu ieviešana (skat. 1. tabulu), un šī gada laikā tiks veikti precīzāki izmaksu aprēķini.

1. tabula.

ES direktīvu ieviešanas izmaksas ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas jomā Latvijā

Investīciju stratēģijas ziņojums*	EK aprēķins**
400 milj. ASV dolāru (345 milj. ekiju)	460 milj. ekiju (īstermiņa) 1,710 milj. ekiju (pilnīgai atbilstībai)

* *Water Supply and Sewerage in Latvian Small and Medium Sized Towns. Investment Strategy Report December 1996; Commission of the European Communities; HAECOM-HALCROW in association with SWECO, Hydro Standard, Aqua Brambis.*

** *Compliance Costing for approximation of EU environmental legislation in CEEC, April 1997; EDC Ltd, EPE asbl; commissioned by EC DG XI, Unit A.4*

5.2. Parametri

Galvenais mērķis ir uzlabot vides stāvokli, samazinot piesārņojuma slodzi uz vidi. Piesārņojuma maksimāli pieļaujamās koncentrācijas, kuras notekūdeņu izlaidei noteiktas HELKOM rekomendācijās un ES direktīvā par pilsētu notekūdeņu redzamas 2. tabulā. Iedzīvotāju zemās maksātspējas dēļ mazajās un vidējās pilsētās īsā termiņā nav iespējams sasniegt ES standartus un panākt pilnīgu atbilstību ES prasībām, sevišķi - attiecībā uz slāpekli un fosforu, tādēļ to panākt varēs tikai ilgākā laikā. Investīcijām katrā pilsētā jāatbilst valsts prioritātēm, t.i., darbības uzlabošana tiek veikta vispirms, un tad seko renovācijas darbi un, ja tas nepieciešams, jaunu iekārtu celtniecība. Tikai nākošajā fāzē, ja tas nepieciešams, ietaises jāpapildina ar slāpekļa atdalīšanas iekārtām.

2. tabula.

Notekūdeņu attīrīšanas standarti

Pilsētas lielums (pēc iedzīvotāju skaita)	ES direktīva		HELKOM rekomendācijas	
	maksimāli pieļaujamā koncentrācija	procentuālais samazinājums	maksimāli pieļaujamā koncentrācija	procentuālais samazinājums
>100 000	BSP ₅ - 25 mg/l K ₅ SP - 125 mg/l SV _{kop} - 35 mg/l P _{kop} - 1 mg/l N _{kop} - 10 mg/l līdz 2001.g.	70-90 75 90 80 70-80		
>10 000	BSP ₅ - 25 mg/l K ₅ SP - 125 mg/l SV _{kop} - 35 m P _{kop} - 2 mg/l N _{kop} - 15 mg/l līdz 2006.g.	70-90 75 90 80 70-80	BSP ₅ - 15mg/l P _{kop} - 1.5 mg/l līdz 1999. g. N _{kop} - jaunajos projektos jāparedz samazinājums: N _{kop} līdz 12mg/l vai līdz 8 mg/l	90 50 75

2 000 - 10 000	BSP ₅ - 25 mg/l K ₅ SP - 125 mg/l SV _{kop} - 60 mg/l līdz 2006.g.	70-90 75 70		
< 2000	Atbilstoša attīrīšana*			

* Apdzīvotām vietām ar iedzīvotāju skaitu zem 2000 mehāniskā attīrīšana varētu būt pietiekoša, īpaši - ja notekūdeņi tiek izvadīti upē ar augstu pašattīrīšanās pakāpi. Pat pilsētām, kuru iedzīvotāju skaits pārsniedz 2000, īstermiņa investīciju programmā labi darbojošās mehāniskās attīrīšanas iekārtas varētu būt pietiekamas, ja kompetentas institūcijas to akceptējušas.

Plānotie rādītāji pēc projektu realizācijas lielajās pilsētās atainoti 3. tabulā.

3. tabula.

Parametru atbilstība ES "Direktīvā par pilsētu notekūdeņu attīrīšanu" noteiktajiem parametriem
iedzīvotāju skaits virs 100 000

Parametri	ES direktīvas prasības		Rīga (2000.g.)	Daugavpils (1999.g.)
	mg/l	procentuālais samazinājums	mg/l	mg/l
BSP ₅	25	70-90	11.2	25
K ₅ SP	125	75	90	125
SV _{kop}	35	90	12	35
P _{kop}	1	80	1.5	1.5
N _{kop}	10	70-80	12-15	20

3. tabulas turpinājums. Iedzīvotāju skaits no 10 000 līdz 100 000

Parametri	ES direktīvas prasības		Liepāja (1998.g.)	
	mg/l	procentuālais samazinājums	1998	procentuālais samazinājums
BSP ₅	25	70-90	10	93
K ₅ SP	125	75	125	70
SV _{kop}	35	90	35	90
P _{kop}	2	80	1	80
N _{kop}	15	70-80	7	70

No tabulas redzams, ka ES direktīvu prasības attiecībā uz bioloģisko skābekļa patēriņu, ķīmisko skābekļa patēriņu un suspendētajām vielām pēc investīciju projektu ieviešanas Rīgā, Daugavpilī un Liepājā, tiks izpildītas, taču Rīgā un Daugavpilī būs nepieciešami vēl papildus ieguldījumi, lai panāktu vajadzīgo fosfora un slāpekļa samazinājumu notekūdeņos.

6. Finansēšana

6.1. Ieguldījumi un resursu pieejamība

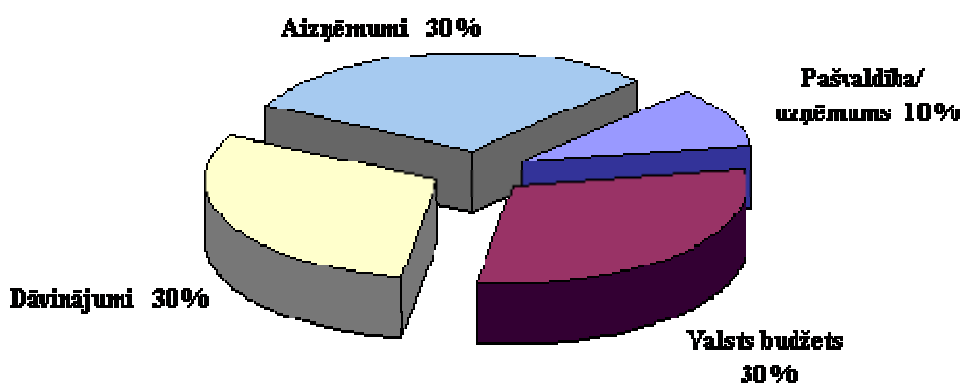
Vietējām pašvaldībām bieži nav līdzekļu, lai rekonstruētu un uzlabotu tās teritorijā atrodošos infrastruktūru, tāpēc tām nepieciešams atrast piemērotu finansu mehānismu. Bez tam, pašvaldību uzņēmumi nav spējīgi segt lielu daļu no nepieciešamā finansējuma. Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija koordinē investīciju programmu ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas sistēmu uzlabošanai. Augšējā finansu robeža, kas būtu

jāizmanto vides investīciju projektos laika periodā no 1997. līdz 1999. gadam ir 13.3 milj. Ls. Finansējumā iekļauti gan iekšējie valsts un pašvaldību un pašvaldību uzņēmumu līdzekļi, gan ārējie resursi. Būtiski ieguldījumi esošo iekārtu atjaunošanai nepieciešami lielākajā daļā mazo un vidējo Latvijas pilsētu. Lai nodrošinātu ūdenssaimniecības tālāku attīstību pēc projekta ieviešanas, finansiālais atbalsts nepieciešams arī institucionālajā stiprināšanā un apmācībās. Mazās un vidējās Latvijas pilsētās ekonomisku iemeslu dēļ ir grūtības sasniegt izmaksu atmaksāšanos, pastāvot pieņemamiem tarifiem, jo pilsētās vai nu ir nepietiekams pieslēgumu skaits, vai tās ir pārāk dispersas, lai vienības izmaksas noturētu pieļaujamā līmenī. Jāņem vērā fakts, ka arī vidējais ieņēmumu līmenis mazās pilsētās ir zemāks nekā lielākajās, tādēļ esošo problēmu risināšana ir sarežģītāka.

Viens no iespējamajiem ekonomiskajiem risinājumiem, kuru varētu pielietot mazākas pašvaldības, ir reģionālu ūdens pakalpojumu uzņēmumu dibināšana, kas apkalpotu ap 5000 iedzīvotāju. Pašlaik Latvijā dibināšanas stadijā ir divas šādas apvienības. Valsts līmenī valdība apstiprinājusi politiku mazāku pagastu apvienošanai dzīvotspējīgākās vienībās, kas būtu spējīgākas risināt tādas vides infrastruktūras problēmas kā ūdens apgāde, notekūdeņu attīrīšana, atkritumu apsaimniekošana u.tml.

Pašlaik novērojama pieaugoša tendence lielāku atbildību par finansējuma piesaistīšanu un drošību nodot pašvaldībām un/vai pašvaldību uzņēmumiem. Šī principa ievērošana novedusi pie rezultāta, ka lielajos investīciju projektos iesaistītā valsts budžeta daļa ir samazināta (Rīgā - 5%, Liepājā - 17%, Daugavpilī - 10%). Mazajām un vidējām pilsētām šis modelis nav pieņemams, tādēļ vairumā gadījumu tiek pielietota finansēšanas shēma 30:30:30:10, kā tas parādīts 1. attēlā.

1. Attēls. Tipiskā kopfinansēšanas shēma (30:30:30:10)

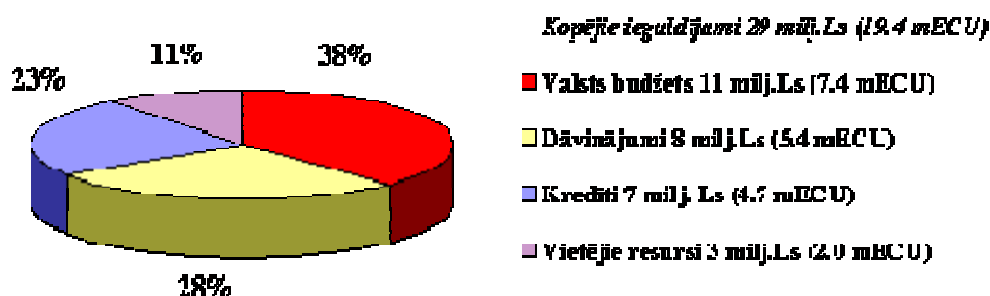

Kopfinansēšanas princips ir ļoti efektīvs, jo:

- ar ierobežotiem līdzekļiem finansētājs maksimizē rezultātu;
- samazinās katra finansētāja risks: tas izlīdzinās starp visiem finansētājiem;
- darbu kvalitāte palielinās, jo to kontrolē vairākas organizācijas;
- fakts, ka vairāki finansētāji vēlas piedalīties projektā uzsver projekta nozīmīgumu.

Tomēr šī shēma var mainīties atkarībā no situācijas un iedzīvotāju maksātspējas. Mazākām pilsētām kredīta komponents tiek samazināts, bet ārvalstu dāvinājuma un valsts daļa palielināta. Finansējums, kādu var atļauties dažāda lieluma pilsētas redzams 1. tabulā. Pašreizējā periodā ieguldījumu attiecības mazajās un vidējās Latvijas pilsētās ir parādītas 2. attēlā.

2. Attēls. Ieguldījumi ūdensapgādes un notekūdeņu attīrīšanas sektorā mazās un vidējās Latvijas pilsētas 1995-2000

1. tabula.

Finansējums, kādu var atļauties dažādu kategoriju pilsētas (no Investīciju stratēģijas ziņojuma)

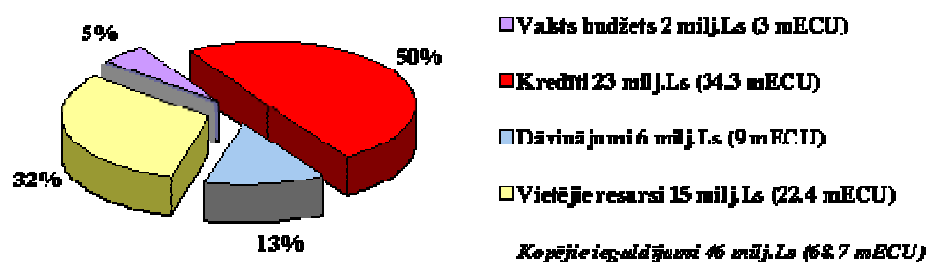
Pilsētas tips (pēc iedz.sk.)	Iedzīvotāju skaits kopumā Latvijā	Maksimālais pieļaujamais finansējums uz 1 cilv. (ASV dolāros)	Aprēķinātais kopējais finansējums (milj. ASV dolāru)
> 50,000 izņemot Rīgu, Daugavpili un Liepāju	227 000	175	22,7
15,000 - 50,000	352 000	170	39,6
10,000 - 15,000	120 836	147	17,8
2,000 - 10,000	211 484	135	28,6
< 2,000	754 178	125 ASV dolāri	94,3 mUSD
Kopējais finansējums notekūdeņu attīrīšanai (Programma 800+), izņemot lielās pilsētas			203 mUSD

Kopējais finansējums notekūdeņu attīrīšanai mazās un vidējās Latvijas pilsētās ir apmēram 203 mUSD (līdz 2010. gadam).

Pēc izpētes rezultātiem aptuveni tāda pat summa nepieciešama dzeramā ūdens apgādes uzlabošanai.

Finansējumu shēmu piemēri

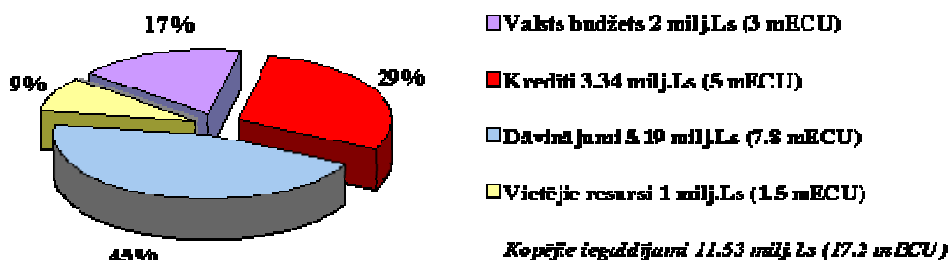
3. Attēls. Rīgas ūdens un apkārtējās vides projekts (1996-2000)

4. Attēls. Daugavpils ūdensapgāde un notekūdeņu attīrīšana (1996-2000)

5. Attēls. Liepājas ūdensapgāde un notekūdeņu attīrīšana (1996-2000)

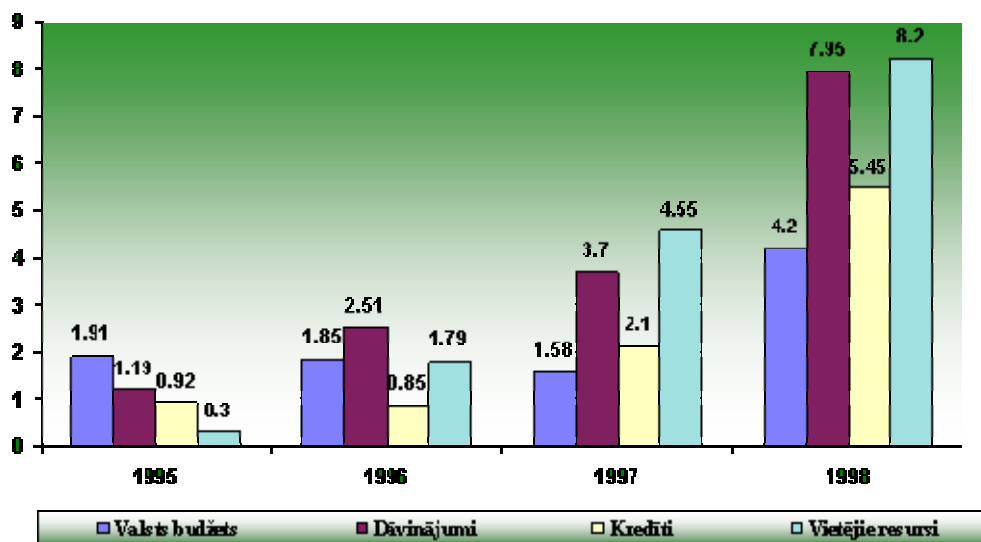

6.2. Finanšu avoti

6.2.1. Ārējie resursi
Dāvinājumi. Dāvinājumus, kas ir neatmaksājama finansiāla palīdzība investīciju projektu realizēšanai, līdz šim ūdens apgādes un notekūdeņu attīrīšanas jomā Latvijas pilsētas saņēmušas no ES Phare programmas, Somijas, Zviedrijas, Dānijas, Norvēģijas, Šveices un ASV.

Dāvinājumi nodrošina, ka projekti, kuri iedzīvotāju zemās maksātspējas dēļ nespētu atmaksāties, tomēr ir realizējami. Tie nodrošina arī Rietumu tehnoloģiju un pieredzes pārņemšanu, darbinieku apmācību atbilstoši ārvalstu prasībām, respektīvi, to, ka vietējie ūdenssaimniecības uzņēmumos strādājošie cilvēki pēc projekta ieviešanas spēj uzturēt saņemtās iekārtas un sekmīgi attīstīt attiecīgo uzņēmumu. Taču, ārvalstu dāvinājumi investīcijām nav pieejami, ja netiek veikts arī pašas valsts ieguldījums. Bez tam, parasti dāvinātājvalstis sniedz dāvinājumus tādu investīciju shēmu gadījumos, kad to finansējums nepārsniedz 30% no kopējo investīciju apjoma.

6. Attēls. Ieguldījumi ūdens sektorā pa finansu avotiem (milj. Ls) 1995-1998

Aizdevumi. Aizdevumus uz atvieglotiem noteikumiem (ilgs atliktā maksājuma periods, zemas aizdevuma procentu likmes) vides projektu realizācijai Latvijā pašlaik piedāvā: Starptautiskā rekonstrukciju un attīstības banka (*IBRD*), Eiropas rekonstrukciju un attīstības banka (*EBRD*), Ziemeļvalstu vides finansu korporācija (*NEFCO*), Ziemeļvalstu investīciju banka (*NIB*), Dānijas valdība.

Aizdevumi ir ļoti būtisks avots finansu shēmas pabeigšanai, jo: 1) pētījumi rāda, ka infrastruktūras attīstībai pašvaldības pašas nav spējīgas ieguldīt vairāk kā 10% no nepieciešamajām investīcijām; 2) tas nodrošina aizdevēju kontroli pār līdzekļu izmantošanu un projekta realizāciju, atbalstu projektu sagatavošanā, pašvaldību un uzņēmumu pārstāvju apmācībā.

Runājot par ārvalstu piedalīšanos projektu finansēšanā (gan dāvinājumu, gan kredītu veidā), jāatzīmē, ka tas nodrošina ne tikai mūsdienu tehnisko risinājumu ieviešanu Latvijā, bet arī institucionālo pārveidi, tarifu optimizāciju un uzņēmumu finansu vadības optimizāciju, tādējādi nodrošinot sekmīgu uzņēmuma, pašvaldības attīstību arī pēc projekta beigšanās. Runājot par kredītiem kopumā, ir vēl trīs ierobežojumi, kas samazina pašvaldību un/vai uzņēmumu iespējas saņemt šos kredītus:

- visi kreditētāji veic rūpīgu projekta un aizņēmēja finansu analīzi. Tādēļ, bieži vien kreditētāji ir tie, kas atsakās izsniegt pašvaldībai kredītu tādā apmērā, kāds būtu nepieciešams projekta realizācijai;
- pie pašreizējās iedzīvotāju maksātspējas, ja projekti tiktu finansēti tikai no kredītiem un pašvaldību/uzņēmumu budžetiem (to iespēju robežās), no tarifiem projekti nespētu atmaksāties.

6.2.2. Vietējie resursi

Valsts budžets caur Valsts investīciju programmu finansiāli nodrošina valsts daļu kopfinansēsējuma investīciju projektos kopš 1995. gada.

Valsts budžeta līdzekļi nepieciešami, jo:

- pašvaldībām jāredz un jāaplicina, ka arī valsts saprot viņu problēmas un atbalsta to risināšanu;
- pētījumi rāda, ka infrastruktūras attīstībai pašvaldības nav spējīgas ieguldīt, vairāk kā 10% no nepieciešamajām investīcijām;
- starptautisko finansu institūciju un dāvinājumu piesaistei bieži ir vēlama arī valsts budžeta piedalīšanās;
- tas apliecina valsts vēlmi un spēju ievērot Helsinku konvenciju, Helsinku komisijas rekomendācijas un lēmumus, kas tika pieņemti Baltijas jūras ministru prezidentu konferencē Visbijā;
- nodrošina valsts institūciju kontroli pār līdzekļu efektīvu izmantošanu un projekta realizāciju;
- vides aizsardzības projektiem parasti ir zemāki finansiālie rādītāji nekā citu nozaru projektiem, tiem nepieciešamās investīcijas bieži nespēj pašatmaksāties, tādēļ, lai tos būtu iespējams realizēt, kredīti jāpapildina ar finansējumu, kas nebūs jāatmaksā;
- vides investīciju gadījumā labumu gūst ne tikai attiecīgās pašvaldības iedzīvotāji. Ļoti bieži tie ir visas valsts iedzīvotāji. Bez tam, šie labumi parasti nav viegli izsakāmi naudas izteiksmē (piemēram, droša iespēja peldēties Rīgas jūras līcī, veselīgs gaiss, utt.). Tādēļ ir pilnīgi loģiski un pamatoti, ka attiecīgā projekta realizācijai tiek izmantots arī visas valsts nodokļu maksātāju ieguldījums.

Pašvaldības/pašvaldību uzņēmumi. Pašvaldību/uzņēmumu investīcijas nodrošina likuma "Par pašvaldībām" prasību izpildi un garantē vietējās pašvaldības ieinteresētību projekta realizācijā. Pašvaldības piedalīšanās ar savu ieguldījuma daļu nodrošina ekonomiski efektīvākā varianta izvēli no pašvaldības puses.

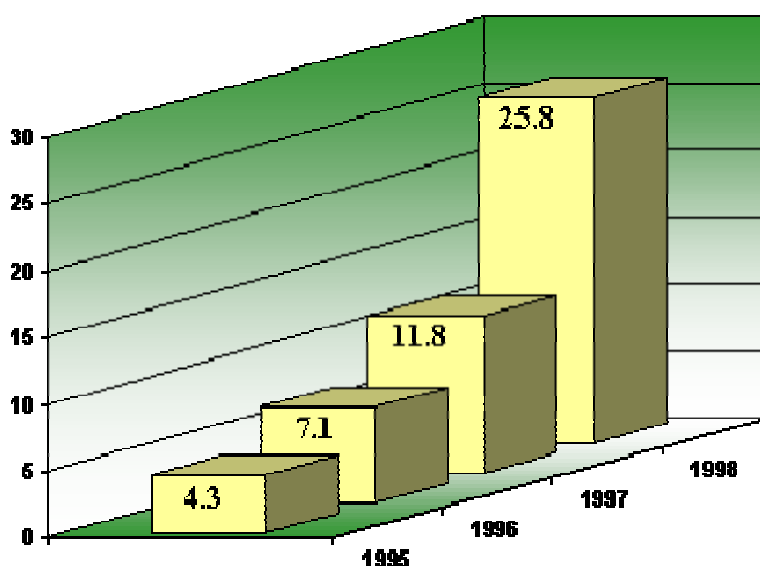
Vides aizsardzības fonds (VAF) piedalās projektu finansēšanā, izmantojot finansu līdzekļus, kas iegūti no Dabas resursu nodokļa, soda naudām par piesārņošanu u.tml., kā arī piedāvā dabas resursu nodokļa kredītu uzņēmumiem, t.i., nodokļu maksājumu uz projekta ieviešanas laiku atliek, un, ja vides projekts tiek sekmīgi realizēts, tad dabas resursu nodoklis tiek dzēsts. Apdzīvotās vietās, kuru iedzīvotāju skaits ir zem 2000, projekta īstenošana noris bez ārvalstu līdzekļu piesaistīšanas: tas tiek kopfinansēts no VAF, pašvaldības līdzekļiem, kā arī kredītiem.

Vides investīciju fonds (VAF) izsniedz kredītus uz atvieglotiem noteikumiem pašvaldībām un privātajam sektoram vides aizsardzības pasākumu un vides projektu īstenošanai. Cits organizācijas darbības mērķis ir kopā ar citām vides aizsardzības organizācijām nostiprināt naudas saņēmēja iemaņas projektu sagatavošanā un īstenošanā.

Pašvaldību kreditēšanas fonda (PKF) galvenais mērķis ir mobilizēt finansu resursus un piedāvāt tos pašvaldībām ar mērķi veikt investīcijas pašvaldību infrastruktūras projektos. Tādējādi, PKF ir resursu papildavots pašvaldībām, lai finansētu projektus, kas risina problēmas, kuras pēc likuma "Par pašvaldībām" atrodas pašvaldību kompetencē. PKF īpaši piemērots palīdzībai mazajām pašvaldībām, kurām nav pietiekošu administratīvo iemaņu un pieejas kapitāla tirgum.

7. Attēls. Kopējie ieguldījumi ūdens sektorā milj. Ls

1995.-1998.

7. Nobeigums

Latvijā veiksmīgi turpinās Programma 800+, kas paredz uzlabot, rekonstruēt vai konstruēt jaunas notekūdeņu attīrīšanas iekārtas visās pilsētās, kuru iedzīvotāju skaits pārsniedz 2000 līdz 2010. gadam. Pašlaik dažādās attīstības stadijās ir 53 dzeramā ūdens kvalitātes uzlabošanas un notekūdeņu attīrīšanas projekti. Kopumā 96% no iedzīvotājiem pilsētās ar iedzīvotāju skaitu virs 2000 (t.i. 66% no visiem Latvijas iedzīvotājiem) pakalpojumu kvalitāte ūdens sektorā tiks uzlabota līdz 2005. gadam, bet pārējiem 10% - līdz 2010. gadam.